

Geografiska ursprungsbeteckningar

– väl värda att skyddas

Ursprungsbe-teckningar

Svecia, Bayerisches bier, Champagne och Spettkaka har något gemensamt: de alla är skyddade enligt EUs regler för geografiska ursprungsbe-teckningar. Hur erhåller man då skydd, och vad innebär det? **Av Lars Carlén.**

Sedan tio år regleras geografiska ursprungsbe-teckningar inom EU. Förutom vin och sprit skyddas även livsmedel och jordbruksprodukter som geografiska ursprungsbe-teckningar inom EU enligt förordning nr EEG 2081/92.

Skyddet enligt förordningen är av två slag med olika styrka:

Skyddad ursprungsbe-teckning (SUB) är det starkaste skyddet. Råvarorna måste komma från ett visst område och produktionen måste ske där. Både råvaror och produktion måste helt och hållet eller till stor del vara beroende av platsens unika miljö. I detta sammanhang innefattar miljön både naturliga förhållanden såsom jordkvalitet och människors tradition knuten till området.

Skyddad geografisk be-teckning (SGB) är det svagare skyddet. Produktionen ska ske inom området. Råvarorna får komma från ett annat område.

EU:s regler bygger på Pariskonventionen från 1883, Madridöverenskommelsen från 1891 och Lissabonöverenskommelsen från 1958.

Framförallt har länderna i Sydeuropa tilltalats av skyddet för ursprungsbe-teckningar. Konventioner skyddade geografiska ursprungsbe-teckningar från de länderna som skrivit under konventionerna. De länder som står utanför kan inte få skydd för ursprungsbe-teckningar och behöver inte följa konventionerna. Att länderna i Sydeuropa har erfarenhet av den här sortens skydd är tydligt när man jämför hur många skyddade ursprungsbe-teckningar respektive EU-land har. Exempelvis har Frankrike 112 geografiska ursprungsbe-teckningar som skyddas inom EU medan Sverige har två.

Oenigheten mellan EU-länderna huruvida Feta ska skyddas som geografisk ursprungsbe-teckning eller ej ger en föraning om konflikterna som lär uppstå under WTO-förhandlingarna. I Fetafallet i EG-domstolen (mål nr C-289 och 299/96) har Grekland krävt ensamrätt till be-teckningen. Danmark och Tyskland, där produktion av feta-ost sker, hävdar däremot att Feta är en generisk term. Inom EU har alltså 15 länder svårt att enas om tillämpningen av skyddet för geografiska ursprungsbe-teckningar. Man kan då fråga sig hur det kommer att bli inom WTO med 144 länder, se mer i särskild ruta. Det kommer knappast att bli enklare.

Motreaktion ökar värdet i ursprungsbe-teckningar

Vilka skillnader och likheter finns då mellan varumärken och geografiska ursprungsbe-teckningar? Den som har rätt att använda en geografisk ursprungsbe-teckning på sin produkt kan på samma sätt som en varumärkesinnehavare nästan alltid ta ut en prispremie. Ur konsumentens synvinkel är den geografiska ursprungsbe-teckningen en kvalitetsgaranti. Även på detta sätt har den en liknande funktion som varumärket.

En viktig skillnad är att medan ett prestigefullt varumärkes kvalitetsgaranti är underförstådd är kvalitetsgarantin som en EU-reglerad geografisk ursprungsbe-teckning ger förpliktande. Varan måste leva upp till faktiska kvalitetskrav. Det måste finnas ett offentligt kontrollorgan som håller uppsikt över detta. I Sverige är det Livsmedelsverket.

När man åker ut och reser nuförtiden kan man konstatera att MAGNUM och några andra globala varumärken förföljer oss nästan vart vi än åker. Det upplevs lätt som utslätat och tråkigt. En trolig motreaktion är att suget efter produkter med en genuin historia och lokal förankring ökar i framtiden. I så fall kommer det att finnas ett stort behov av att skydda geografiska ursprungsbe-teckningar inom allt fler produktkategorier.

Lokalt förankrad historia och detaljstyrning

Kärnan i EU:s skydd av geografiska ursprungsbe-teckningar är produktens lokalt förankrade

Ursprungs-beteckningar

Professor Marianne Levin.

Champagne.

historia. För att få skyddet krävs bevis för att produkten framställts på samma sätt sedan länge. Det krävs dokument som bevisar att så är fallet. Vanligtvis kräver EU-kommissionen även att produkten framställs inom ett mycket litet område. Reglerna är utformade utifrån de förutsättningar som finns i länder i Sydeuropa, något som kan innebära problem för att få skydd i ett glesbefolkat land som Sverige.

Inom EU finns en detaljerad beskrivning för varje skyddad geografisk ursprungs-beteckning. Sådant som nederbörden i området och jordmånen beskrivs i detalj. För geografiska ursprungs-beteckningar är framställningsorten en komponent som inte går att kompromissa bort, annars blir det nämligen inte samma produkt.

För många varumärken är det som bekant tvärt om. För dessa tillåts tillverkningskostnad och smidig distribution ofta avgöra var produktionsläggs. Ytterligare en skillnad är att en skyddad geografisk ursprungs-beteckning inte innebär någon ensamrätt. Alla inom det specificerade området som framställer varan enligt föreskrifterna och uppfyller kvalitetskraven har rätt att använda den. En geografisk ursprungs-beteckning ger alltså producenterna inom området en konkurrensfördel som kollektiv. För att skydda ursprungs-beteckningen är samverkan en god idé. Exempelvis bevakar tillverkarna av Champagne gemensamt sin ursprungs-beteckning genom CIVC.

Höjer medvetenheten om kvalitetsprodukter

Marianne Levin, professor i civilrätt, är väl insatt i ämnet. Redan för tolv år sedan skrev hon boken *Made in Sweden* som handlar om detta. Idag är hon med i EU-kommissionens vetenskapliga kommitté för geografiska ursprungs-beteckningar på jordbruksprodukter och livsmedel.

BrandNews – Vilken utveckling har skett de senaste åren?

Marianne Levin – Tidigare diskuterades inte geografiska ursprungs-beteckningar under internationella förhandlingar. Jordbruksförordningarna inom EU genomfördes nästan som en kupp 1992 och många var negativa, både till innehållet och hur det genomfördes.

Syftet med EU-regler för geografiska ursprungs-beteckningar är i första hand inte att ge immaterialrättsligt skydd. Istället handlar det om att höja medvetenheten om kvalitetsprodukter. Man kommer in på stora frågor som folkhälsoproblem.

Tack vare att TRIPS-avtalet trädde i kraft 1995 blev immaterialrätten en del av världshandelssystemet. Detta gav möjligheter till påtryckningar mot dålig efterlevnad av geografiska ursprungs-beteckningar. Det finns sanktioner mot stater som inte lever upp till systemet. En nation följer inte TRIPS-avtalet om den inte har adekvata sanktioner i den nationella lagstiftningen. De måste kunna sättas in rimligt snabbt. Ett land som inte lever upp till reglerna fast de skrivit på kan ställas inför en panel. I sista hand kan man besluta att landet inte får exportera en viss produkt innan det bättrat sig. Det finns alltså motåtgärder. Samtliga 144 länder som är med i WTO åtar sig att följa reglerna i TRIPS.

I avtalet har man lagt in skyddet som finns i Madridöverenskommelsen om att man inte får märka varor med falska ursprungs-beteckningar. Det har gett vin och sprit ett starkt skydd. I övrigt finns inget äkta skydd för geografiskt ursprung.

Hänger samman med bioteknik

BN – Vilken utveckling är på gång framöver?

ML – När nu en utvidgning av bestämmelserna som gäller geografiskt

Ursprungsbeteckningar

ursprung börjar diskuteras inom TRIPS-avtalet har länderna positionerat sig. EU, Schweiz och en del u-länder vill stärka skyddet. För många u-länder kan det vara det enda de har att komma med. Detta hänger samman med den mycket större frågan om teknisk kunskap och genetiska resurser som kan kopplas till patenträtten och i slutändan till biotekniken. Inom WTO är planen att i första hand utvidga skyddet till hantverksprodukter.

BN – Är det svårt att kontrollera geografiska ursprungsbeteckningar?

ML – Inte inom EU där det finns kontrollorgan. För att få EU-skyddet krävs en detaljerad beskrivning av ingredienserna och tillverkningsproceduren. Det krävs dokumentation om att man har gjort på samma sätt i hundratals år. På så sätt identifieras särdragen. Ett kontrollorgan med officiell status i landet måste anges i ansökan. Proceduren tar många år. Så fort något inte verkar stämma med förordningens krav blir det diskussioner mellan länderna. En särskild vetenskaplig kommitté ger utlåtanden till kommissionen. Det går inte att skydda något som blivit en allmän beteckning, vilket har hänt många ostar. EU-kommissionen tar beslutet.

Ursprungsbefolkningars hantverk

BN – Vilka blir nästa produktklasser som kommer att kunna skyddas?

ML – En naturlig utveckling är att öl och cider skyddas. Sedan borde turen komma till hantverksprodukter. Visserligen kan det finnas ett motstånd mot utvidgningen för skyddet till hantverk. Men i det här fallet tror jag vare sig USA eller Australien sätter sig emot, som de gjorde med vin. De har så dåligt samvete i förhållande till indianer och aboriginer.

Många ursprungsbefolkningar kämpar också för att skydda sina traditionella mönster och sånger. Det är inte omöjligt att detta på sikt kommer att kunna drivas fram som ett politiskt erkännande av ursprungsbefolkningarnas rättigheter.

Lyckas de få skydd för några hantverksprodukter kan det inte bara gälla dem. I så fall kommer säkerligen också en produkt som Solingenknivar att kunna skyddas.

Kring 1980 fanns en liknande rörelse. Då gjorde man en misslyckad WIPO-lag eftersom det var svårt att få länderna att enas. Det finns alltså i alla fall en modellag för skydd av folklöre. Skulle man få in dessa regler i TRIPS skulle det bli ett erkännande. Det skulle också ge politisk kraft bakom orden. Så länge man bara rör sig i immaterialrättskonventioner inom WIPO-systemet uteblir den politiska dynamiken som finns inom WTO.

Fler regler skyddar mot vilseledanden

BN – Finns det utifrån EG-lagstiftningen någon "gräns" där man använder nationella eller regionala kännetecken så att det betraktas som vilseledande?

När går ett företag i så fall för långt i snyltningen på ett annat land/region?

ML – Det är redan fastslaget i svensk rätt att man inte får kalla en cykel för "Svensken" eller "svensk kvalitetscykel" om den är monterad utomlands, även om den är gjord av svenska delar.

Oavsett regler för geografiskt ursprung gäller att en näringsidkare inte får vilseleda. När ICA på Karlavägen kallar ett bröd för baguette, fast det är bakat i butiken, är det en benämning som har förlorat sin geografiska karaktär. Frågan är var gränsen går. Om man får säga "Baguette de Paris" kan bedömas olika i olika länder. Det bestäms av den nationella traditionen.

BN – Då är väl GANT ett exempel på ett vilseledande?

ML – Idag är människor så vana vid att kläder tillverkas i olika länder att

Svecia.

Feta.

Ursprungs-beteckningar

det inte blir vilseledande när de lånar en stil från ett land. Det är svårt att säga var gränsen går. Vad gäller kläder tror jag att det är kört, bortsett från fransk couture. För övriga kläder är det varumärkena som spelar roll. Det gäller en del andra produkter också. Man måste pröva det enskilda fallet.

Tror människor att en produkt kommer från en viss plats och lägger vikt vid det är det vilseledande. I den mån man inte får sådana kvalitetsföreställningar kan man använda begreppet om det inte är skyddat. Det här är inget nytt. Moden har alltid funnits inom kläder, konst och mat. Titta bara på Kina Slott. På vissa områden är inspiration det sätt som saker över huvud taget utvecklas på. Det sker genom att man genom lojal kopiering hämtar drag och egenskaper. Går man för långt blir det ett missbruk. Var gränsen går är en raffinerad balans.

Kanske regionstolthet istället för nationalitetskänsla

BN – Hur tror du att det blir på längre sikt?

ML – Om globaliseringen fortsätter och fördjupas tror jag att vi kommer att få några internationella standarder. På olika sätt kommer det att behövas öppna vägar mellan länder. Det kommer att finnas övergripande internationella institutioner. Lagstiftningen kommer att harmoniseras.

I en sådan framtida globaliserad värld kommer nationerna att förlora betydelse i förhållande till det globala, men också i förhållande till regionerna som blir viktiga. Det blir mindre enheter med typiska karaktärsdrag och regionerna kan vara olika stora i olika sammanhang.

I en sådan värld blir det naturligt att ursprunget spelar en större roll. För de regionala konsumenterna kommer den regionala tillhörigheten hos varor och tillverkning ha stor betydelse. Nationalitetskänslan kanske ersätts av en regionstolthet på liknande sätt som gotlänningar har idag. De tar ogärna bort sin dialekt. Bor de i Stockholm dämpar de gotländskan, men de vill inte ta bort den helt. De vill att man ska höra anknytningen. Jag tror att världen som helhet kommer att fungera mera som landskapen eller som språkregionerna. I en sådan värld kommer geografiskt ursprung att spela en större roll.

Svecia – en skyddad geografisk beteckning

I Sverige är skyddet för geografiska ursprungs-beteckningar nytt. Hittills är enbart Svecia och Spettkaka skyddade. Båda som ”geografiska beteckningar”, alltså EU:s svagare skydd. Svecia fick skyddet först 1997.

Elisabeth Due arbetar på Svensk Mjolk med att bevaka handelsavtal och EU-politik. Svensk Mjolk är en branschorganisation för mjölkproducenterna och mejerierna i Sverige. Due tror att skyddade ursprungs-beteckningar kommer att få större betydelse i framtiden, men hon tror också att det kommer att bli svårt att få det att fungera i praktiken. Anledningen är att det finns starka krafter både för och emot skydd av enskilda beteckningar.

”På internationell nivå är det fullt av intriger och intressen som kommer till tals i de här frågorna”, förklarar Due.

Svensk Mjolk fick kännedom om EU-skyddet av geografiska ursprungs-beteckningar under Sveriges medlemsförhandlingar. Förberedelser för att skydda Svecia påbörjades alltså redan innan Sveriges inträde i EU.

När lagstiftningen var ny vidtogs åtgärder för att inget EU-land skulle känna sig helt missgynnad av reglerna. Åtminstone någon produkt blev skyddad i varje EU-land.

Varför valde Svensk Mjolk att försöka få just Svecia skyddad som geografisk ursprungs-beteckning?

Elisabeth Due säger att det fanns flera anledningar. ”Framförallt är det en specifikt svensk ost. Man visste att den hade en lång historia. Det bedömdes som troligt att det skulle gå att leta fram tillräckligt mycket gamla dokument om dess tillverkning för att bevisa detta. Dessutom är det få mejerier som producerar Svecia. Det underlättade när producenterna skulle enas om vad som skulle anses vara det rätta sättet att tillverka Svecia på och hur den skulle smaka”.

För att lära sig mer om hur skyddet hanteras i praktiken gjordes en studieresa till sammanslutningen Parmigiano-Reggiano i Italien. Parmigiano-Reggiano är den ursprungliga beteckningen för Parmesan. (Parmesan är enligt EG-domstolen en översättning av Parmigiano-Reggiano.) Under 2002 fick sammanslutningen ensamrätt inom EU på beteckningen Parmesan.

”De har jobbat med detta länge. De är duktiga och tongivande inom EU”, noterar Due.

SVÅRA INTERNATIONELLA FÖRHANDLINGAR VÄNTAR

Ett utvidgat skydd för geografiska ursprungs-beteckningar kommer att vara en viktig fråga när WTO-avtalet som är efterföljaren till GATT ska revideras i år. WTO-avtalet består av 26 avtal varav ett är TRIPS (Agreement on Trade-Related Aspects of Intellectual Property Rights).

Geografiska ursprungs-beteckningar regleras i artiklarna 22-23.

Inom WTO är det ännu endast geografiska ursprungs-beteckningar för vin och sprit som skyddas mot degenerering.

Ju starkare och mer harmoniserat skyddet för geografiska ursprungs-beteckningar blir, desto värdefullare blir de för dem som får använda beteckningarna på sina produkter. För många länder skulle ett utvidgat skydd betyda ökade inkomster. Men en del skulle uppleva ett utökat skydd som en negativ begränsning.

En skarp skiljelinje finns redan i synen på geografiska ursprungs-beteckningar för vin. På ena sidan finns traditionella vinländer i Sydeuropa som vill ha ett starkt skydd. WTO-

skyddet för geografiska ursprungs-beteckningar för vin och sprit drevs igenom av EU. På andra sidan finns de nya vinländerna USA, Australien och Sydafrika som ogillar skyddet av geografiska ursprungs-beteckningar för vin. De vill kunna använda traditionella europeiska vinbeteckningar på vinerna de framställer.

Förhandlingarna inom WTO om att kunna skydda hantverksprodukter som geografiska ursprungs-beteckningar lär bli tuffa. De lär dra ut på tiden. Oavsett utgång kommer det att finnas både vinnare och bittra förlorare.

Ursprungsbeteckningar

Dessutom hade Svensk Mjök tåta kontakter med Livsmedelsverket och svenska EU-representanter. Efter att ha tagit reda på vad som kråvdes var nästa steg att leta bevis. Man behövdde hitta dokument som bevisade att Svecia tillverkats på samma sätt sedan länge inom ett specifikt område. Det innebar ett tidskrävande letande i arkiv.

Svensk geografi för vid

Efter att Svensk Mjök sänt in ansökan i juni 1995 återkom EU-kommissionen flera gånger och begårde mer information. Tillverkning och framställning av råvaror för en skyddad geografisk ursprungsbeteckning inom EU regleras i minsta detalj. Kornas ras, vad de åter, var fodret kommer från, hur osten lagras, hur den ska smaka och se ut regleras.

Framförallt ställde sig kommissionen undrande till att Svecia produceras på en areal som utgör en stor del av Sveriges yta. Arealen motsvarar en stor del av hela Kontinentaleuropa. Det normala är att en produkt som skyddas som geografisk ursprungsbeteckning inom EU produceras inom ett mycket litet område.

”Det kråvdes mycket förklaringar för hur det ser ut i Sverige. I exempelvis Frankrike finns det fortfarande gårdsmejerier. I Sverige är sedan början av 1900-talet livsmedelstillverkningen

koncentrerad till stora mejerier och ysterier. Norrmejeriers ysteri tar exempelvis mjök från ett område som stråcker sig nära den norska grånsen ånda till Umeå. Hela området ska då med. En sådan sak var svårt att förklara i Bryssel, de förstod det inte”, säger Due.

Vilka råd ger då Elisabeth Due till andra som funderar på att ansöka om skydd för geografiska ursprungsbeteckningar?

”Att låsa lagstiftningen och reglerna råcker inte. För att över huvud taget ha en chans att lyckas måste man tala med insatta personer. Se till att skaffa bra relationer med handläggarna på EU-kommissionen och Svenska livsmedelsverket. Ta också kontakt med kollegor i Europa och lær av dem”.

Större forståelse i Frankrike

Att geografiska ursprungsbeteckningar uppfattas som olika viktiga av de styrande i olika länder är uppenbart. Due påpekar att det i Sverige bara finns en person som arbetar på deltid med detta på Livsmedelsverket.

”I Frankrike finns INAO, Institut National des Appellations d’Origine, som består av över trehundra personer som jobbar med detta på heltid”, säger Due.

Lars Carlén är verksam som skribent och webbprojektledare. Han är specialiserad på att kommunicera varumärken på Internet. Den 3 mars lanseras www.checklistan.com där Lars tillsammans med några samarbetspartners ger råd om kommunikation på Internet och man kan anmäla sig för att få ett nyhetsbrev.

MER INFORMATION:

J. Audier: TRIPs Agreement Geographical indications. (Ett häfte utgivet av EU.)

www.slv.se Information om detta ämne hittar man genom att klicka sig fram på följande sätt: ”Företag”: ”Våglledningar”: ”Sårartsskydd, ursprungs- och geografiska beteckningar”.